

Гилка У.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління в транспортній галузі
Дунайського інституту Національного університету
«Одеська морська академія»

Gylka Ulyana

Danube Institute of the National University
"Odesa Maritime Academy"

ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ В ЗАГАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ ДЖ. KEYNSA

INVESTMENTS AND SAVINGS IN J. KEYNES GENERAL THEORY

В Україні відсутня затверджена на законодавчому рівні стратегія економічного розвитку. Позиції економістів щодо стратегії економічного зростання України на основі класичної економічної науки побудовані без урахування історичного досвіду інших держав, які пройшли шлях від глибокої кризи до економічного підйому за положеннями теорії Дж. Кейнса. На розвиток сучасного економічного мислення також негативно впливає відірваність теоретичних знань від практичної реальності, в якій працює сучасний бізнес, а також складність сприйняття книги Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей». У статті, на прикладі двох розділів книги, розглянуто основні особливості авторського викладу, що перешкоджають осмисленню ідей видатного економіста. Розкриття цих особливостей тексту книги полегшить її сприйняття та допоможе науковцям економістам у створенні комплексної стратегії економічного розвитку України.

Ключові слова: економіка розвитку, стратегія, історичний досвід, кейнсіанство, фінансування, еволюція, реальний бізнес.

Currently, most scientists note that the problems of economic development of Ukraine should be solved after the end of the war, which is the main reason for the lack of a legislatively approved strategy for the economic development of Ukraine. Most economists suggest that the directions of development of the state's economy should be built, usually on the basis of classical economic science, without taking into account the historical experience of other states that have gone from a deep crisis to economic recovery according to the provisions of the theory of J. Keynes. One of the reasons for this attitude towards Keynesianism is the difficulty of perceiving J. Keynes's main book, «The General Theory of Employment, Interest and Money». The article, using two chapters of this book as an example, examines the main features of the author's presentation that hinder the comprehension of the ideas of the outstanding economist. The article sets two goals: the first is to study the correctness of some of J. Keynes's conclusions from the standpoint of modern economic science, and the second is to demonstrate the features of Keynes' presentation of his scientific thought. The first goal is relevant, since it is necessary to find reliable sources of financing for the recovery and development of the economy. The second goal is relevant too, since the work of J. Keynes is written in a complex way and requires explanation. Scientists interested in delving into the content of this book should take into account that the work on the book took place over a long period of time and reflected not only the evolution of world economic relations, but also the author's own views on them. In the process of studying the provisions of the book, one has to recognize mutually exclusive statements about the equality and inequality of investments and savings. Despite the existing shortcomings in the presentation of the content of the book «The General Theory of Employment, Interest and Money», it has enormous scientific significance for creating a comprehensive strategy for the economic development of Ukraine. Disclosure of these features of the book will facilitate its perception, which should attract economists, scientists and politicians who are interested in and working on creating a comprehensive strategy for the economic development of Ukraine to study and use it in practice.

Keywords: development economics, strategy, historical experience, Keynesianism, financing, evolution, real business.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, необхідності подальшої післявоєнної перебудови України та інтеграції в міжнародний економічний простір особливо актуальною стає проблема вивчення історичного досвіду інших держав, які пройшли шлях від глибокої кризи до економічного підйому, а також проблема розвитку сучасного економічного мислення у процесі фахової підготовки майбутніх економістів. Економічно обґрунтована практична діяльність не може бути результатом тільки набутих економічних знань без розумових дій (аналізу, синтезу, абстрагування, порівняння, узагальнення тощо). Недостатність розумової діяльності стримує орієнтацію фахівців в різних проблемних господарських ситуаціях. Під поняттям «розвиток економічного мислення» будемо розуміти процес засвоєння і накопичення економічних знань, що завершується формуванням певних економічних переконань, поглядів на економічну дійсність, виробленням власного стилю економічної поведінки, результатом якого є формування системи логічної послідовності дій на ринку праці. На теперішній час значна частка науковців відмічає низький рівень підготовки економістів, що не відповідає майбутнім вимогам суспільства. Спостерігається тенденція лише до механічного накопичення теоретичного матеріалу без чіткого розуміння важливих закономірностей розвитку економіки. Ускладнює розвиток відповідного економічного мислення те, що у значній кількості здобувачів освіти цілком сформовані погляди на сучасну економічну ситуацію з відсутнім чітким уявленням про історичні закони розвитку та функціонування економіки. На розвиток сучасного економічного мислення також негативно впливає відірваність теоретичних знань від практичної реальності, нерозуміння того, як працює реальний бізнес.

Таким чином, **метою дослідження** є аналіз основних наукових положень кейнсіанської теорії зростання та її значення для майбутнього подолання кризової економічної ситуації в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численній літературі з макроекономіки [1] рівність інвестицій та заощаджень наводиться, як одна з основних макроекономічних тотожностей чи рівнянь. Але, приймаючи рівняння $I = S$ буквально, логічно припустити, що в певний період бізнес має капіталістичні накопичення, а громадяни – заощадження. З цих коштів здійснюються інвестиції. В якийсь з моментів, залишки накопичень та заощаджень стають рівними величині здійснених інвестицій. Зазначимо, що така ситуація цілком можлива і вона

абсолютно неідентична рівності в розумінні Дж. Кейнса. Ця обставина здатна спантеличити навіть досвідченого економіста.

Зауважимо, що незважаючи на «огріхи» в доказі справедливості розглянутої рівності в кейнсіанському підході, він набув популярності у всьому світі. Досить навести, як приклад, визнану монографію С. Фішера [2], а також те, що такий підхід широко поширився й у радянській економічній школі [3].

На теперішній час, значна кількість українських дослідників-економістів, таких, як Базилевич [4], Будаговська [5] та інших, постулат рівності заощаджень та інвестицій обходять стороною, але є й такі, що залишаються вірні рівності інвестицій та заощаджень [6].

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст книги відомого англійського економіста Джона Мейнарда Кейнса під назвою «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» виходить далеко за межі, що встановлені її назвою [7]. Ця робота започаткувала цілий напрям в економічній науці, який отримав назву «Кейнсіанство». Для України надзвичайно велике значення має кейнсіанська теорія зростання. Одним з елементів цієї теорії є дослідження взаємозв'язку заощаджень та інвестицій. Цій взаємодії Кейнс присвятив шостий і сьомий розділ своєї книги. Але тією чи іншою мірою вивченням цієї взаємодії пронизана вся робота.

Один із висновків, до якого приходять Кейнс у згаданих розділах, полягає в тому, що:

- по-перше, джерелом інвестицій є виключно заощадження;
- по-друге, всі заощадження в повному обсязі спрямовуються на інвестиції і, отже, їх величини рівні.

Ця робота ставить перед собою дві мети: перша полягає у вивченні коректності деяких висновків Кейнса з позицій сучасної економічної науки, а друга – у демонстрації «особливостей» викладу Кейнсом його наукової думки.

Актуальність першої мети полягає у необхідності пошуку надійних джерел фінансування для відновлення та розвитку економіки України.

Друга мета актуальна, оскільки робота написана настільки сумбурно і недбало, що більшість економістів, які бажають прочитати її, кидають цей задум тільки-но почавши читання. Важливо повідомити всіх, хто має намір взятися за читання «Загальної теорії», на що вони рishаються.

Питання рівності інвестицій та заощаджень не було б таким важливим, якби на ньому не будувалися такі популярні моделі економічного розвитку як «інвестиції – заощадження» (IS), «ліквідність – гроші» (LM), а також об'єднана «IS – LM» модель [5].

Кейнс виклав свою ідею рівності величин заощадження та інвестицій просто: *«Зрозуміло, що поточні інвестиції рівні тому, що ми вище визначили як заощадження. Адже це та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання»* [7].

Однак доводити правоту цієї думки йому довелося протягом двох розділів, і повертатися до нього наприкінці книги.

Перш, ніж приступити до аналізу кейнсіанської думки, нам варто вчинити так, як робив і сам Кейнс, – уточнити зміст основних термінів.

Дохід (Прибуток). У «Загальній теорії» у контексті рівності інвестицій та заощаджень під доходом мається на увазі сукупний прибуток всіх громадян, зайнятих у суспільному виробництві. Він включає: заробітну плату, у тому числі й зарплату за виробництво ще нереалізованої продукції та незавершене виробництво; трудовий дохід (дохід від індивідуальної трудової діяльності); частину прибутку підприємця, виведену з капіталу для особистого споживання; пенсії, допомоги та ін. Ось цитата, що підтверджує таке значення терміну: *«...дохід, який отримується загалом усіма учасниками суспільної продуктивної діяльності, завжди має величину якраз рівну цінності продукції»* [7].

Іншими словами: дохід громадян дорівнює ВВП.

Однак у тексті Кейнса має місце різночитання, а саме: під доходом він має на увазі також й *прибуток* підприємства. Наприклад: *«Перевищення вартості виробленої продукції над факторіальними витратами та витратами використання становить прибуток або, як ми називатимемо його, дохід підприємця»* [7].

У цьому визначенні маємо одразу дві неточності.

По-перше, згаданий у його тексті «дохід підприємця» дорівнює перевищенню вартості виробленої продукції над витратами, а насправді він дорівнює вартості реалізованої (тобто проданої) продукції.

По-друге, це перевищення становить прибуток юридичної особи, тобто підприємства, а не підприємця. Дохід підприємця (або прибуток підприємця) вилучається із прибутку підприємства і не дорівнює йому.

Термін «дохід підприємця» можемо розглядати виключно у значенні прибутку, але за текстом Кейнс часто забуває за прийнятий ним термін «дохід підприємця». При такому підході текст втрачає свій смисловий зміст, оскільки значення слів «дохід» та «прибуток» ототожнюються.

Як бачимо, зовсім коротка цитата містить неточності, які часом позбавляють текст задуманого сенсу, а читача приводять у розгубленість.

Споживання. Наступний термін «споживання» передбачає використання громадянами кінцевих продуктів, тобто тих товарів, які не можуть застосовуватися у виробництві, їх призначення – служіння громадянам. Застосування терміну «споживання» є неприйнятним, коли говорять про використання будь-якого товару в процесі виробництва інших товарів.

Заощадження. Термін «заощадження», у баченні Кейнса, виглядає так: *«...збереження є перевищенням доходу над споживчими витратами»* [7].

З цим визначенням важко не погодитись, і ми його приймаємо, але варто підкреслити, що при цьому, коли Кейнс у своїй роботі використовує термін «витрати», він говорить про суто споживчі витрати, тобто про витрати громадян. А, говорячи про доходи, він має на увазі трудові доходи громадян, що є правильним.

Окрім цього, Кейнс використовує термін «заощадження» також і до бізнесу. Однак у бізнесі немає «заощадження» – їх функцію виконує нерозподілений прибуток. За визначенням економістів, читати його книгу треба з підвищеною увагою, порівняти читання книги Кейнса можна з «ходінням по мінному полі».

Інвестиції. Щодо інвестицій, то кейнсіанський погляд на поточні інвестиції полягає у наступному: *«Ми маємо на увазі під ними (інвестиціями) поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду»* [7].

Таку трактовку також можливо припустити, але з незначним уточненням: інвестиції це не «приріст цінності», а вкладення, що створюють «приріст цінності капітального майна».

Важливо відзначити, що джерелом інвестицій можуть бути кошти трьох видів інвесторів: громадян, підприємств та держави. У книзі під інвестиціями зазвичай маються на увазі сукупні інвестиції громадян та інвестиції підприємств, але у Кейнса іноді інвестування підприємств випадає з поля зору, що також створює складність сприйняття його думки.

Виходячи за рамки простого пояснення змісту основних термінів, можна підкреслити, що інвестиції здійснюються за суб'єктивним рішенням інвестора. Вони можуть бути меншими від суми заощаджень і нерозподіленого прибутку або рівними йому. Можна було б сказати, що вони не можуть бути більшими, ніж заощадження чи прибуток. Однак, враховуючи особливості банківської системи та особливості самих грошей, вони можуть бути й більшими, але їх може й не бути взагалі. При такому підході, це є однією з причин, що породжують сумніви у тому, що інвестиції завжди дорівнюють заощадженням.

Значення всіх наведених вище термінів у графічному вигляді найкраще ілюструє Хрест Кейнса (рис. 1) [5].

Цей графік заснований на психологічному законі, відкритому самим Кейнсом, котрий звучить так: «...люди схильні, зазвичай, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не тією ж мірою, в якій зростає дохід» [7].

Графік було побудовано кейнсіанцями – науковими послідовниками автора. Він включає дві лінії.

Перша лінія відображає дохід громадян «Y», рівний цінності всієї виробленої продукції «Q» (у тому числі ще непроданої), залежно від виробленої продукції «Q». Оскільки величини «Y» і «Q» (у грошах) рівні, ця лінія є бісектрисою.

Друга лінія відображає залежність споживання громадян «C» від випуску «Q». Вона має менший нахил, тому що, у відповідності до психологічного закону Кейнса, споживання зростає повільніше доходу і випуску.

При збільшенні випуску зі значення «Q₁» до «Q₂» між доходом «Y₂» і споживанням «C₂» виникає різниця. Вона показує заощадження громадян «S₂», які можуть бути джерелом коштів для інвестування, а також для накопичення громадян (некапіталістичне накопичення).

Усвідомивши розуміння Кейнсом основних застосовуваних ним термінів, можна розпочати розгляд його ставлення до співвідношення інвестицій та заощаджень. Таке співвідношення Дж. Кейнс визначає як рівність інвестицій «I» та заощаджень «S». Він пояснює таку рівність $I = S$, одним реченням: «Хоча загальна сума заощаджень є сукупним результатом дії безлічі окремих споживачів, а величина інвестицій – сукупним результатом дії індивідуальних

підприємств, ці дві величини мають бути рівними між собою, оскільки кожна з них дорівнює перевищенню доходу над споживанням» [7].

Для доказу своєї правоти, Кейнс наводить формулу заощаджень:

$$S = Y - C \text{ та формулу інвестицій: } I = Y - C.$$

Потім Кейнс робить такий висновок: оскільки рівні праві частини, то рівні й ліві частини, в результаті чого маємо: $I = S$.

Однак, виникає питання: чи рівні праві частини? Сумнів викликає правомірність твердження про рівність доходу «Y» у двох поданих формулах.

У формулі заощаджень дохід є цінністю виробленої продукції, зокрема й нереалізованої продукції.

Щодо до формули інвестицій, то для інвестицій може бути використаний дохід лише реалізованої продукції, оскільки неможливо використовувати для інвестицій гроші, недержані від продажу.

Отже, позначати дохід у формулі інвестицій знаком «Y», який є у формулі заощаджень, неправомірно.

Навіть, якщо погодитися з тим, що нереалізована продукція у подальшому неодмінно буде реалізована, несправедливість висновку про рівність заощаджень та інвестицій обумовлена тим, що заощадження громадян не можуть інвестуватися в повному обсязі, оскільки значна їх частина зберігається у вигляді готівки. Про це свідчить також статистика: *приріст обсягів готівкової іноземної валюти поза банками в Україні у 2023 році становив 11,8 млрд доларів США. Це становить близько 3% від ВВП. Плюс 711,9 млрд грн у національній валюті. Це ще 12%. У сумі 15%* [8].

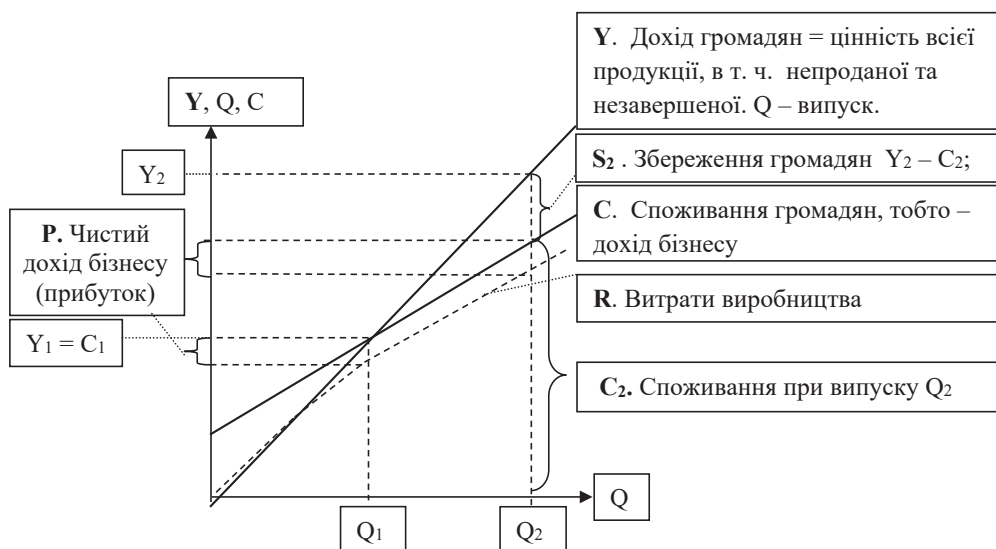

Рис. 1. Хрест Кейнса

Джерело: [5]

Такий обсяг виведених із обігу грошей цілком достатній, щоб стримувати економічне зростання і, навіть, скорочувати обсяги суспільного виробництва.

Відносно розмірів інвестицій, то слід зауважити, що мінливість кон'юнктури на товарному ринку може змінити цінність нереалізованої продукції чи взагалі позбавити її статусу товару, отже і статусу частини оборотного капіталу. При цьому продукт праці, позбавлений попиту, перестає бути товаром. Все це підтверджує, що його облік в якості доходу для бізнесу, перестає бути правомірним.

З іншої сторони, якщо зміни на товарному ринку призводять до підвищення цін на товарні запаси, то в наступному звітному періоді дохід бізнесу виявиться вищим за очікуваний без здійснення інвестицій, тобто, інвестиції – без інвестування, а це нонсенс.

У разі підйому економіки може відбуватися зростання цінності капітального майна (капіталізація) без будь-якого інвестування. Іншими словами, інвестиції завжди спричиняють зростання цінності капітального майна, але номінальне зростання капіталу може відбуватися і без інвестування.

Все це свідчить про те, що рівність інвестицій та заощаджень умовна. І про неї можна говорити виключно, як про тотожність: $I \equiv S$.

Дж. Кейнс писав свою книгу протягом кількох років і за цей час його погляди поступово змінювалися. Він увів поняття «рухомої рівноваги ринку» [7], чим побічно визнав, що інвестиції не завжди дорівнюють заощадженням. А наприкінці книги, у двадцять другому розділі, він несподівано дійшов висновку, який суперечить усьому написаному про рівність інвестицій та заощаджень раніше, а саме: «... міркування, що передбачає, що заощадження та інвестиції можуть бути однакові за величиною, є нісенітницею, якщо тільки цим термінам не надається якесь особливе значення» [7].

Таким висновком він поставив крапку на рівності інвестицій та заощаджень, підкресливши, що це – нісенітниця. При цьому, не тільки рядові економісти, але й поважні вчені, слідуючи за думкою Кейнса, вважали цю рівність умовою рівноваги на товарному ринку. Такий Кейнс і така його книга. Короткий погляд на два з двадцяти двох розділів цієї книги дають уявлення

про логіку викладу думки автора, однак у тих, хто усе таки подолав цю книгу цілком, наведена далі цитата Пола Самуельсона зовсім не викликає ні найменшого сумніву, бо геніям можливо усе: *«Це погано написана, погано організована книга; ... Вона повна ілюзій та непорозумінь: вимушене безробіття, одиниця заробітної платі, рівність заощаджень та інвестицій, ... Але коли все це лишається позаду, ми знаходимо аналіз ясным і новим. Коротше кажучи, це робота генія»* [9].

На закінчення є необхідність сказати два слова про наукову цінність та актуальність цієї книги. Взагалі, вона розкриває важливі економічні складові: зайнятість, відсоток і гроші. Підкреслимо, що ті економісти-дослідники, які мали намір знайти у ній відповідь на питання щодо шляхів досягнення економічного зростання в Україні, мають таку можливість. Вона відкрита та полягає в тому, що для успіху в економіці достатньо використовувати лише три важелі: податки, відсоток та державні замовлення. Найголовніше, що це повинна робити держава, максимально використовуючи при цьому свободу ринкових відносин. Прикро, що ця обставина для української влади залишається невідомою.

Висновки з проведеного дослідження.

1. Шоста і сьома глави книги Дж. Кейнса відбивають як суть позначеної у назві проблеми, так й еволюцію сприйняття самим автором взаємозв'язку інвестицій та заощаджень. Оскільки ця еволюція відбувалася протягом тривалого часу, кожну думку автора щодо згаданого співвідношення не можна вважати закінченою та коректною. Книгу потрібно читати до кінця.

2. Поряд з еволюційним характером викладу книги, доводиться також визнавати і недбалість автора, що має місце. Про це свідчить, зокрема, взаємовиключні твердження про рівність і нерівність інвестицій та заощаджень.

3. При вивченні «Загальної теорії» Кейнса економісту, як досвідченому, так і недосвідченому, слід звернути увагу на особливості викладу автором своїх думок, які є певною перешкодою для їх розуміння.

4. Незважаючи на наявні недоліки у викладі змісту книги, вона, безперечно, має колосальне наукове значення.

Список використаних джерел:

1. Історія економічних учень: Хрестоматія: навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. В. Д. Базилевича. Київ, 2011. 1198 с.
2. Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch, Richard Schmalensee. Economics. Publisher, McGraw-Hill, 1988. P. 813.
3. Юхименко П. І., Леоненко П. М. Історія економічних учень: навчальний посібник. Київ, 2005. 583 с.

4. Базилевич В. Д., Базилевич К. С., Баластрик Л. О. Макроекономіка : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. Вид. 4-е, переробл. і допов. Київ, 2008. 744 с.
5. Будаговська С., Кілієвич О., Луніна І. та ін. Мікроекономіка і макроекономіка: підручник для студентів екон. спец. закл. освіти: у 2 ч. / За заг. ред. С. Будаговської. Київ, 2001. 517 с.
6. Вініченко І. І., Гончаренко О. В., Дацій Н. В., Корецька С. О. Макроекономіка: навчальний посібник. Київ, 2006. 176 с.
7. Keynes John Maynard. The General Theory of Employment, Interest and Money Publisher : Macmillan Cambridge University Press, for Royal Economic Society. 1936. P. 190.
8. Ломакович В. 4,6 трлн поза банками, понад 700 млрд вільних коштів банків: як змусити їх працювати. Мінфін: веб-сайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/02/19/121788682/> (дата звернення: 20.09.2024).
9. Samuelson P. Lord Keynes and The General Theory. *Econometria*. 1946. Vol. 14, №3. P. 187–200.

References:

1. Bazylevych V. D. (2011). *Istoriia ekonomichnykh uchen: Khrestomatiia [History of Economic Sciences: A Reader]*. Kyiv: Znannia, 1198 p. (in Ukrainian)
2. Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch, Richard Schmalensee (1988). *Economics*. Publisher: McGraw-Hill, 813 p.
3. Yukhymenko P. I., Leonenko P. M. (2005). *Istoriia ekonomichnykh uchen [History of economic doctrines]*. Kyiv: Znannia-Pres, 583 p. (in Ukrainian)
4. Bazylevych V. D., Bazylevych K. S., Balastryk L. O. (2008). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. In Bazylevych V. D. (Eds.). Kyiv: Atika, 744 p. (in Ukrainian)
5. Budahovska S., Kiliievych O., Lunina I. et al. (2001). *Mikroekonomika i makroekonomika [Microeconomics and macroeconomics]* / In S. Budahovska (Eds.). Kyiv: Osnovy, 517 p. (in Ukrainian)
6. Vinichenko I. I., Honcharenko O. V., Datsii N. V., Koretska S. O. (2006). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 176 p. (in Ukrainian)
7. Keynes John Maynard. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money Publisher : Macmillan Cambridge University Press, for Royal Economic Society*, 190 p.
8. Lomakovych V. 4,6 trln poza bankamy, ponad 700 mlrd vilnykh koshtiv bankiv: yak zmusyty yikh pratsiuvaty [4.6 trillion outside banks, over 700 billion in free funds of banks: how to make them work]. Available at: <https://minfin.com.ua/ua/2024/02/19/121788682/> (accessed September 20, 2024). (in Ukrainian)
9. Samuelson P. (1946). *Lord Keynes and The General Theory. Econometria*, vol. 14, no. 3, pp. 187–200.